

„Az ostyafényű újholdas éjszakában”

Nemes Nagy Ágnes: *Az öt fenyő*. Szeged, Tiszatáj Alapítvány, 2005

Lengyel Balázs – a hagyaték gondozója – szerint Nemes Nagy Ágnes 1945 nyarán kezdte el írni élete egyetlen regényét, *Az öt fenyőt*, és a munkát körülbelül egy évvel később befejezte.

A vékony gépiratköteg nyilvánosságra kerülése a 2005-ös Könyvhét egyik szenzációja lett, és alaposan felborzolta a kedélyeket.¹ Nemcsak az a kínos, hogy míg Nemes Nagy Ágnes életműsorozata az Osiris Kiadónál jelenik meg, ezt a művet pedig a Tiszatáj Alapítvány adta ki a Tiszatáj Könyvek sorozatban, de olyan morális, kiadói jogokkal kapcsolatos kérdések is felmerültek, amelyek ritkán jelentkeznek ilyen sarkított formában.

A költőnő maga nyilatkozta Kabdebó Lórántnak adott interjújában az azóta emlékezetessé vált szavakat: „regényt is írtam akkoriban. Pocsék rossz regény volt, olyan kis utánzatregény. Fiatal is voltam még ahhoz, hogy prózát írjak, de mivel mindenki írt mindenfélét, gondoltam, én is írok egy regénykét”.²

Az öt fenyőt írója nem tartotta sikerült munkának, és nem szánta kiadásra, ugyanakkor nem semmisítette meg, és nem rendelkezett róla. Meglehetősen nagy felelősség irodalomtörténészek, jóra való olvasók számára: mit kezdjen ezzel a korai munkával? Ez a mű létezik, létezzen az életműben, vagy enélkül tekintsük azt teljesnek?

Nemes Nagy Ágnes szerette a sci-fit, a jó krimiket: a „rejtvény”-regényeket. Agatha Christie-ről is többször írt, és kiemelte, hogy műveinek valódi titka van, ahol nem a gyilkosság, hanem a szabályok rejtvénye válik izgalmi hatóanyaggá, és „a szerkezet és megint a szerkezet az igazi krimi, a lépcsőzetesen épített feszültség alfája és ómegája”.³

¹ L. pl. Varga Lajos Márton: *Életművek, kiadók, örökösök*. Népszabadság, 2005. június 6.

² Nemes Nagy Ágnes: *Látkép gesztenyefával*. In uő: *Az élők mértana*. II. Prózai írások. Bp., Osiris, 2004. 189–252. Az idézett szöveg helye: 228.

³ N. N. Á.: *Az igazi krimi*. Agatha Christie (1891–1976) halálára. Nagyvilág, 1976. 3. 475.

A tükörszerkezetű mű első két fejezete a regénybeli jelenben játszódik, a következő hat rész a múltat ábrázolja – kronologikusan közeledve az első két fejezet halálesetének előzményeihez és okaihoz –, míg az utolsó rész ismét a jelenben oldja meg a feladványt, kiemelve azt a középső rész elindította visszaemlékezéséből.

A történetben szereplő két helyszín (Róma, Párizs) egy nem sokkal korábban a szerző által valóságosan is megtett utazás emlékeit villantja fel. A párizsi helyszín épp a regény középső, 5. fejezete, melynek címe: *A tükör*. Ez a megoldás meglehetősen direkt módon emeli ki a kompozíció szerkezetét.

Az öt fenyő örzi a rejtvény-krimik motívumait, de művészregény is; egy művészettörténész halálának körülményei adják a cselekmény szerkezetét, de az ismerős történet finoman telítődik a képzőművészet vizuális elemeket hordozó allúzióival is (Giorgone, Parmigianino, barbizoniak). Funkciójuk ugyan elenyésző, de atmoszférateremtő erejük a művészi önazonosság-kérés állomásait hangsúlyozzák.

Nemes Nagy művészettörténész főhőse erős rokonságban áll az *Utas és holdvilág* Ulpius Tamásával, és a hasonlóság nem merül ki ennyiben. *Az öt fenyő* áldozatát Utry Tamásnak hívják (egy helyen latinosan Utriusznak szólítják), személyiségében a modern individuumszemlélet korántsem először ábrázolt jegyei sejlenek fel, halálának körülményei pedig titokzatosak.

A zárkózott kamaszból sikeres egyetemi tanárrá váló Tamás a véletlenek és saját szigorú etikai normái miatt fokozatosan szembekerül barátaival, pártfogoltjaival, még saját professzorával is. Elvben ezért bármelyiküknek lehetett volna indítéka a gyilkosságra, noha a konfliktusok nagyságát egy percig sem érezzük drámainak.

Baráti látogatók érkeznek a festőművész Viktorhoz, akik a fülledt augusztusi estén végül a műteremben kötnek ki. A petróleumlámpával képet nézegető egykori barátok vegyes érzésekkel fedezik fel távol lévő közös ismerősüket egy portrén: Tamás arcképét látják. Büntudatos csendbe fullad az este, a fiú hollétéről egyikük sem tud. Másnap reggel döbbenet szembesülnek a ténnyel: Tamás holtteste a közeli hegyoldalban hever, halálának oka ismeretlen. Elkezdődik a nyomozás, de nem kívül, hanem a szereplők múltjában: életük valamikor kisebb-nagyobb mértékben összekapcsolódott Tamásával. Azt, hogy kinek, mennyire volt fájdalmas ez a találkozás, a mindentudói nézőpontot korlátozó, realiztikus, ugyanakkor érdekes módon Tamás szemszögéből ábrázolt történeteken keresztül tudjuk meg. Valamennyi szereplő vele való kapcsolatában mutatkozik meg pregnánsan, s a néhol leegyszerűsítetten ábrázolt figurákról rendre kiderül, hogy csálnak, kicsinyesek, vagy épp esendőek és romlottak.

A főhős ilyen első felnőtt-bűnök szemlélője, vagy épp értetlen áldozata, aki egyre inkább áttetszővé, megfoghatatlanná válik a többiek számára. Leg-

jobb barátja, Viktor, meg is fogalmazza: „– Felháborít néha, hogy elméleti vagy. Nem baj –, az arcképeddel leleplezlek.”

Viktor saját tehetségének/tehetségtelenségének igazolását keresi Tamáson, s kettejük egykori, csak a kamaszkorban megélhető barátságának verekedésbe torkolló vége lesz egyben a múltidéző fejezetek záró darabja. A regénybeli jelenbe visszatérő zárófejezetekben a bűnügyi vonal szinte elvész. A higgadt távolságtartással megoldott történet klasszicizált esztétizáltsága a krimi-vonaltól már teljesen eltávolodik.

A mű egy-egy döccenője, zavaró megfogalmazása, a „ki beszél?” esetenkénti bizonytalansága csak növeli az olvasás együttérző figyelmét, Nemes Nagy költészeti témái, motívumai pedig már meglepő módon itt hangsúlyosak: a fenyő kitüntetett leírása fontos motívum, és az ironő ismétlődő fejezet-cím-adással is hangsúlyozza drámai szerepét (A Fenyő-szikla). A növényi lét eksztatikus örömmel ábrázolt tartalmainak megjelenítései később lírájának is alapmotívumává válnak (pl. *Éjszakai tölgyfa*, *Fenyő*, *Szikvója-erdő*).

A körülbelül 1947-ben született, meglehetősen kritikus hangú lektori jelentés arra utal, hogy kis szerencsével lehetett volna esély *Az öt fenyő* kiadására, de legfeljebb csak akkortájt, hiszen az 50-es évektől kezdődően Nemes Nagy Ágnes teljesen kiszorult az irodalmi életből, és szinte semmi sem jelenhetett meg tőle. Talán az sem véletlen, hogy a kevésbé ellenőrizhető, nehezebben felfejthető líra irányában folytatta útját.

Ő maga így tűnődött a próza folytatásának lehetséges gondolatáról: „Azután már nem volt módom regénynek nekigyürkőzni, még verseknek se nagyon. Nyilván nem is az volt az eredendő hajlamom. Talán-talán, hogyha a körülmények nagyon kedvezőek, talán szépprózát is írtam volna, ezt most már utólag világosan látom. De hát ez elsüllyedt, mint annyi más.”⁴

Nemes Nagy Ágnes a költőket tekintette igazi hercegeknek, és lírájában is megmaradt tudatos építőnek, összegzőnek, aki fokozatosan egyre több élményt sűrített egy versbe. Számára – némiképp Szerb Antalra emlékeztető módon – egy regény ürügy volt arra, hogy ha néhol keresett módon is, de megmutassa hatalmas műveltségét, szellemi nyitottságát és játékos kalandvágyát.

---

⁴ Élők mértana. II. 229.